

Äraly pir

Category: Kitapcy, Sözlär, Taryhy şahslar, Türkmen dili

написано kitapcy | 22 января, 2025

Äraly pir

ÄRALY PIR

Ýadyňyza düşýän bolsa, geçen asyrdaky sowet häkimiýetiniň düzüminde wagtymyz, türkmen halkynyň taryhyny, medeniýetini, edebiýatyny... Oktýabr rewolýusiýasyndan başlanýan ýaly edip goýupdylar. Işan-mollalar, özüni oňarýan gurply adamlar baý-kulak we eziji synpyň wekilleri hökmünde dürli propogandalar, şol sanda çeper edebiýat arkaly ýepbeklenilýärdi. Geçmişde biri-biri bilen dostlukly aragatnaşykda bolan beýik şahsyýetlerimiz hem biri-birine duşmançylykly ýaşan ýaly edip görkezýärdiler. Mysal üçin meşhur şahyrymyz Kemine bilen Äraly piriň arasyndaky henekleri alyp göreliň. Bu iki dostuň arasyndaky heneklere çenli öz propogandalaryna görä ulanyp, hamana Kemine Äraly piri ýaňsylamak bilen işan-mollalaryň üstünden gülýärmişin diýen pikir köpçüligiň aňyna guýmaga çalşylyardy. Aslynda bu beýle däldi. Gürrüňi öz düşüňjämize görä süýndürüp oturman, geliň Äraly piri ýakyndan tanamaga we onuň keramatlaryndan käbirini bilmäge çalyşalyň.

■ Äraly pir kim bolupdyr ?

Gynansak-da, Äraly pir barada türkmen dilinde neşir edilen iki sany kitapdan (ýazyjy Gurbannazar Orazgulyýew "Äraly pir ýa-da täleýiň kötelli ýoly"), il arasynda aýdylýan rowaýatpisint hekaýatlardan we onuň sopusy Kemine bilen eden heneklerinden başga häzirlikçe elimize düşen ummasyz maglumat ýok. Şeýle-de bolsa, onuň Hywa hanlygynda uly abraýdan peýdalanandygyny we Hywa hanlaryna sözi geçendigini göz önüne tutsak, onda goňşy hem-de doganlyk Özbegistan döwletiniň taryhy çeşmeleri öwrenilse, taryhymyzy öwrenijiler üçin birgiden maglumatlar gorunyň ýüze çykjakdygy şek-şübhesizdir.

Äraly piriň gapysyna ýykylmadyk adam ýok eken. Olaryň arasynda demi bilen degirmen ýöredip duran han-beglerem, dünýäsi petige direlen mätäç bendelerem, hatda uly ýörişlere, söwda-satyga gitjeklerem onuň haýyr dogasyny almak üçin piriň mukaddes bosagasyna alnyny diräpdir.

Öwlat neslinden, ýagny asly hojalardan bolan Äraly pir heniz 12 ýaşyndaka daşoguzly türkmenleriň öňüne düşýän Hakdan halatly pirdi. Bir gezek Hywanyň hany Allaguly hana bu barada aýdylanda "12 ýaşlyja çagada keramat näme işlesin?" diýip gäbe garnyny piserdip, loh-loh gülenmişin. Töweregindäki ýurtlara gan gusduryp, edeni bolup ýören zalym han dek şol günüň özünde gudrat görýär. Oslagsyz ýagdaýda çişip baryan garnyny öňki kaddyna getirmek üçin özüne niýetläp, häzirki Görogly etrabyňyň "Berkarar" dayhan birleşiginiň çäginde saldyran ýörite galasyny (häzir bu gala "Hangala" diýýärler), şol galanyň etegindäki 11 gektarlyk şa mülküni gypynç etmän Äraly pire eçilipdir..

■ "Gözüňi ýum-da açay!"

Kän wagt geçmän Äraly piriň ady tutuş yslam dünýäsine ýaň salýar. Elbetde, gelenleriň köpüsi piriň gudratyny gözi bilen görüp, soň oňa ynanaslary gelyärdi. Şonuň üçin Äraly pir Arabystandan gelen ulama bilen "Gurhanyň" aýatlaryny teswirlemekde bäsleşmäge, özbegistanly bir tersokan bilen suwa, howa diýenini etdirmäge mejbur bolupdy. Hatda Maryda ýaşap geçen meşhur şahyrymyz Mämmetweli Kemine hem oňa göwnünde güman göterip gelenleriň biridi. Äraly pir gapydan gelen Keminäniň bihal adam däldigini aňypdyr we sähel-mähel säwlige ýol berse onuň şerebeli dili bilen özüni ýañsa almakdan çekinip durmajagyny bilipdir. Şonuň üçin pir Keminäni tolkun atyp ýatan derýanyň gyrasyna eltýär-de, ondan geçmegi buýurýar. Kemine nägilelik bilen "Göni barybermeli diýdiňiz welin, bu däli derýadan nähili geçeris, pirim?" Pir myssa ýylgyryp "Hany, molla Kemine, gözüňi ýum... Indi gözüňi açay" diýýär. Kemine töweregine seretse, derýanyň aňyrky kenarynda duranmyşyn. Ol ynanmazçylyk edendigi üçin "Toba kyldym, pirim.

Günämi geçiň. Indi göwnümde güman galmady" diýýär.

■ "Sopymyz Keminäniň kazasy doldy..."

Bir gezek ol çuň gaýga batypdyr-da, soňam başyny galdyryp: "Ertirki namazy okap, ýola düşeliň. Sopymyz Keminäniň kazasy doldy..." diýýär. Oturanlar haýran galýar. Çünki bu gapydan bu şum habary getiren adam ýokdy...

Keminäniň jynazasyna barmak barada ol owaldan sopusy bilen äht edişipdi. Muny şahyryň özem aýdar eken. Ol amanady dolmanka: "Jynazama pirim geler. Elbetde, Hywa habar edip ýetişmersiňiz. Hemme zat oňa eýýäm aýan, özi ýetişip geler" diýipdir. Şahyryň jynaza namazyny Äraly piriň okandygy jedelsiz hakykatdyr...

■ Äraly Piriň ahyret ýolagçylygy

Äraly pir bir gün ertir namazyny okap, neberelerini we sopularyny ýanyna çagyryýar. Birnäçesine sargytlar edýär, etmeli işlerini öwredýär. Jemlenişenler gürrüňiň hörpünden onuň näme diýjek bolýanyny aňsyrypdylar. Piriň bakyýete göçmeli pursaty golaýlapdy...

Piriň bolsa hemişeki arkaýynlygydy. Diňe razylaşan pursatynda: "...Alla ýol berse Ysmamyt atada jaýlarsyňyz" diýende onuň sesine buýruk berijilik äheňi duýulýar. "Guburymyň üstünde bellik edilmesin!".

Soňky jümläniň syryna welin oturanlar hiç düşüniş bilmeýdiler. Pir uludan dem alyp, oturanlara şeýle diýýär.

– Guburymyň üstünden suw akar, juda köp wagtlap akar. Diňe şonda rahat ýataryn... Hudaý ýol berse, türkmeniň mallasyny sylajak, oňa sygynjak wagty geler ine şol döwür ýatan ýerimizi-de taparlar, bellik hem ederler...

Piriň jynazasyna gelenler obasyna sygmandyr. Beýik pir panydan baka giden günü hem dürli milletleri doganlaşdyryp gidipdi. Türkmen halkynyň agyr hasratyny paýlaşmaga kowumdaş halklarymyz bolan özbek, garagalpak, uýgur, gazak doganlarymyzdan başga-da alys ýurtlardan, araplardan, kürtlerden hem tanymal adamlar gelipdirler. Piriň mübärek

tabydy obadan 10-15 km uzakda ýerleşýän Ysmamyt ata öwlüýäsine çenli elden-elden geçip gidipdir...

■ "Guburymyň üstünden suw akar..." jümlesiniň syry...

Il-gün piriň aýdan bu syrly jümlesiniň ýumagyny çöşläsi gelýärdi. Jedeller ýetjek derejesine ýetende, üýtgeşik hadysalar bolup geçip başlaýar. Piriň gubury basym ýer bilen deňleşýär. Günleriň bir günü böwedini ýaryp ol ýerleri suw basýar. Geň galmaly zat: böwedi näçe öňküsi ýaly etseňem, suw ýene şol basan ýerini basyp durupdyr. Şeýdibem piriň mazarynyň üsti suwuň akýan ugruna öwrülip galyberýär...

Piriň Hakyň rehmetine gowuşmagyndan ýigrimi ýyla golaý wagt geçipdi... Ganly 1873-nji ýylyň şehit ganyna gark edilen Gazawat gyrgynçylygy...

Şol gün piriň ýatan ýeriniň üstünden geçýän ýap durşuna gan, meýit bolup akypdy...

Megerem, beýik pir haýwandan baş beter wagşylaşan gözi ganly ganhorlara mübärek guburyny depeledeninden, üstünden suw akyp ýatanyny kem gören däl bolmaly... Allanyň dostlarynyň syrlaryna akyl ýetirmek barmy näme?! Belki-de, Hezreti Magtymguly işanyň "Şehitler gelerler gany biläni" diýen setirlerini ýatladyp, hanasyny şehit ganyndan püre-pürläp ýapdan akyp gelýän şehitlerimiziň kelemesini öwürendir, ynjydylan eziz ruhларыny köşeşdirendir. Belki-de üstünden akyp geçen şehitlerimizi daşyna üýşürüp, olara we olaryň diri galan ýakynларыna magşar gününde şepagatyny ýetirmekçidir...

Gurhanda: "Olar öli däl, asyl öli sizsiňiz!" diýip ýöne ýere aýdylmaýar ahyryn! Beýik şahsyýetleriň, welileriň aýdan sözleriniň manysyna wagtyň geçmegi bilenem düşünäýmek aňsat iş däl...

Gazawatdan soňam piriň guburynyň üstünden suw akyp ýatypdyr. Ne onuň yzyny dowam etdirijilerden, ne onuň neberelerinden guburyň ýerine bellik eden bolmandyr. Olary nämedir bir zat mundan saklaýardy. Çünki, olara ýene bir dumanly döwür ~

keramatly sahabalaryň, pirleriň, işan-mollalaryň, iň bärkisi ýönekeý döp-dessurlary berjaý etmekçi bolýan adamlaryň üstünden gülünýän, masgaralanýan we ata-babalarymyzyň guburlaryna barylmaýan, gonambaşylaryň we ulamalaryň üstüne salynan kümmetleriň ýykyljak gowgaly döwri garaşýardy...

Elbetde, ol döwür Hudaýyň gargyşy siňen 70 ýyllyk sowet döwrüdigini eýýäm köpüňiz aňan bolsanyz gerek...

(dowamy bar)...

Taryhy şahslar